

ANTECKNINGAR FRÅN LÄRKFALK- HÄCKNING VID HULTASJÖN 1989

GUNNAR ERICSSON

Strax efter åtta cyklade jag ut till Viludden, för att gå till Viluddsbergets "baksida". Den vetter mot öster och får således morgonsol. Sommarvärmen fanns kvar, fastän det var den 22 augusti. Bortom berget ute på fältet fanns en holme med några träd. Där, i skuggan av lövverket stannade jag, för att med kikarens hjälp spana upp över berget. Viluddsberget är 80 m^öh på högsta punkten. Östra sidan är långsamt sluttande, medan den västra är brantare. Nedanför ligger Hultasjön vass och - tycks det mig - alltmer minskande klarvatten. Sjöns yta ligger enligt kartan på 62,8 m^öh, så utsikten från berget är "befriande". Särskilt från trädtopphöjd, vilket nog 1989-års innevånare; lärkfalken också tycker.

Plötsligt hörs dess genomträngande och vitt ljudande skri. Snart får jag syn på hanen, som sitter överst i en grantopp badande i morgonsolen. Övan honom cirklar honan lätt och elegant, till synes utan ansträngning, högre och högre. Hon uppslukas i det oändligt blå och jag får vila armarna. Blicken fastnar så på något stort brunt och harmlöst som hoppat fram på en grangren; bivråken. Det susar till följt av det välkända skriet. Gång på gång attackerar honan vråken, medan hanen lugnt tittar på.

I det fina morgonljuset är honan skarptecknad och lik en pilgrimsfalk. Huvudet ger särskilt associationer till den större släktingen. Vråken är plötsligt tre och falken ger dem då och då en läxa. Jag må erkänna att jag trivs i sådana här stunder - ett rent skådespel. När vråkarna är borta stiger hanen med honan, upp till säkert 250 meter. De cirklar påfallande snabbt. Så med ens ger sig hanen i väg mot NV. Med febril vingslagsfrekvens går det undan där uppe. Han vilar lite, men tar så i igen på rak kurs. Strax viker han av mot norr och vrider sig rätt för ett "almost perpendicular". På vägen ner verkar han tveka något, men så lägger han i femman. Som alltid försvinner själva slaget under trädtopparna och jag undrar om jag någonsin skall få turen att se en jakt i sin helhet. Snart är han skriande tillbaka över berget, utan byte. Möjligen gick honan ut över sjön för att ta emot bytet, men troligen gick det som det ofta går. "Det blev inget".

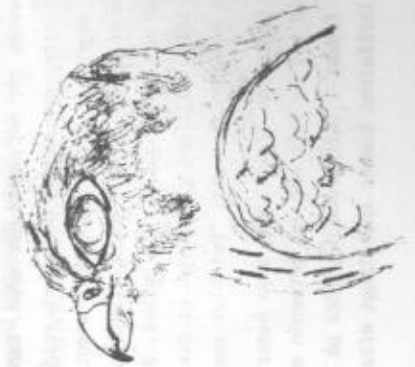
Jag vill nu uppehålla mig något vid begreppet "falk". Den nyss beskrivna jakten, plus andra jag sett tidigare, får mig att se falk som ett beteende snarare än några arter. Det de lever av fångas främst i luften och det görs på samma sätt. Dock är pilgrimmen den främste men lärkfalken kommer inte långt efter.

Även den 23 augusti begav jag mig ut till den trivsamma obsplatsen "bakom" Viluddsberget. Den sydvästliga vinden var starkare men himlen var så gott som molnfri. Falkarna for som raketer i vindhyarna och när de tumlade om alldeles ovanför björkar och römar på den lilla stenholmen fick jag höra det så k "hacksax-lätet". Symmerligen illuseriskt med både den omorda delen och själva klippet. Uppstigna till säkert 300 meter förlorades falkarna för ögat och de stod ej att återfinna förrän långt senare.

Den 29 augusti, tisdag. Ca 600 meter från boet på Viluddsberget, västerut på motsatta sidan sjön, står en äldre björk som böjer sig över den omgivande vegetationen. Toppen är torr och där får man ibland se rovfåglar sitta. En falk satt på en av de torra grenar som sticker ut ur kronan. Jag lyckades smyga mig genom angränsande asp- och granskog, för att kunna åldersbestämma falken med hjälp av tubbkikaren. Brämkanterna, inte minst på hjässan och över ögat samt den blekt gulgröna ögonringen, gav en viss fingervisning om att det var årets unge jag hade framför mig. Dess betående bekräftade den saken. Något senare kom nämligen en vuxen fågel med byte. Ungen tog emot bytet i luften, varvid låtet stegrades till ett ki-ki-ki-tjirr. Den återvände så till björkgrenen och jag kunde se att den fått en plockad och styckad liten fågel. Det tog inte lång tid för den att svalja samsorna som den ryckte loss.

Sittande i några timmar efter måltiden, putsade den sig noga samt sträckte på vinggar, stjärt och klor. Benen är ganska långa och falken när långt fram med klorna när den sträcker dem. Ibland kliade den sig på låret med näbben. När ingen hörsammade tiggilätet flög den ut för att fånga insekter på egen hand. Tordyvlar brummade genom luften och de hamnade säkert i falkmagen. Det gick lite vingligt, men många försök lyckades. Senare på kvällen kom de vuxna fåglarna jagande varandra. De lät då höra det typiska ki-tjick-lätet. Ungen hade då flugit till en torr furu ca 700 meter från boet. När så en av de vuxna falkarna drog bort såg jag hur den plötsligt började kasta åt sidorna. I handkikaren upptäckte jag en hök som kom

Blekt gulgrön ögonring,
ljus bräm på fjädrarna
i pannan, på hjässan
samt över ögat, var kän-
netecken på den drygt
en månad gamla lärkfalken.

störtande ner från skyn. Jämfört med falakens undanmanövrer såg höken snarast ut som en fallskärmshoppare! De båda fåglarna tumlade om varandra men försvann snart åt skilda håll. Ungen hade tidigare blivit anfallen av en hök, men flög helt enkelt skrikande ifrån den. Nästa dag skulle den få tillfälle att ge igen, men det höll på att gå riktigt illa. Falkungen var ute över sjövasen på en av sina äventyrliga insektsfångster. Den kom allt högre och plötsligt glider en hök ut under den. Falken faller samman vingarna i en av sina första störtdykningar, men missar ganska grovt. Den gör emellertid snabbt om försöket och det susar till helt nära höken. Utan att jag hann uppfatta hur det gick till är höken över falcken, som är ytterligt nära att skadas av hökens utsträckta klor.

Vettskräm och liksom paralyserad tar sig falkungen flaxande mot en trädkrona och höken avvaktar för att gå till attack. Då, likt en pil, kommer falkhannen farande och kör ut både höken och ungen ur björkkronan. Falkarna stiger så cirklande och skrikande varefter hanen gör ett praktfullt lodrätt dyk, från säkert 150 meter, för att sätta höken "på plats". Sparvhökshona eller duvhökshane, det är frågan, men man ser vad farlig en accipiter kan vara.

Ungen hade tre utvalda sittplatser där den var helt exponerad och kunde bada i sol. Med ett jätterligt tiggiläte annonserade den byte av sittplats. Även i det dimmiga gråvädret den 1 september satt en av de vuxna fåglarna i favoritgräntoppen på Viluddsberget. I säkert två timmar eller mer fanns dess siluett mot den dim-grå himlen. Att den ser är ju första förutsättningen att fånga byte. Möjligen flyttar en del vadare och beckasinor i skydd av dimman. Kanske är dessa arter, i snabba flockar, nog så svåra för falcken.

En annan jakt jag hade turen att se gick till på följande vis: I mycket vackert väder, mot blå hösthimmel, den 6 augusti låg falkparet och cirklade på 150-200 m. Plötsligt sticker den lilla pigga hanen iväg på knappt sjunkande rak kurs. Den försvinner bakom högt belägna frötalilar, men jag har turen att se den komma fram på andra sidan. Liket en levande accenter dalar bytesfågeln och falkhannen om varandra mot marken. Falken försöker tvära in mot centrum för att få kloavstånd, men jag tror inte den lyckades. Möjligen var det en ladusvala den jagade.

Lärkfalken brukar ses i dessa trakter i månedsskiftet april-maj. Första ägget blir värt i slutet av maj eller början på juni. Sedan går juni åt att ruva och ungarna stannar i boet under juli. I slutet av juli eller början av augusti börjar det bli liv och rörelse runt falkboet, även om falkungen i detta fall höll sig väl dold. Första gången jag såg hela familjen samtidigt i luften var den 9 augusti. En av ungens första längre flygturer gick till ovan nämnda björk, på andra sidan sjön. Där uppehöll sig den nästan ouphörligt tiggande ända fram mot kvällen, då den målmedvetet flög lågt och rakt över sjön till Viluddsberget. Det var den 7 augusti. Gång på gång försökte falkarna få upp ungen på vingarna när den satt sig i skogen,

I långa dyk från hög höjd störtade de ner mot ungen tvärgående. 1980, då lärkfalken häckade i anslutning till Hultsjön sist, fick den fram två ungar. Det är lustigt att lägga märke till att ungarna då valde samma område väster om sjön för sina första flygturer och sittplatser. Dock låg boet 1980 i en tall-dungen på Berglundsberg, väster om sjön. Uppgiften om boets läge kan dock inte anses som helt säkert. Även om falcken inte häckar i området varje år, brukar den vackra fågeln visa sig några gånger per år vid sjön.

Lördag 2 september. Strax efter åtta cyklade jag ut för att se till skyddslingen. Den flög upp, skrämde av en närgående spillkråka, men återvände snart till sin grantopp på Viluddsberget. Allt väl alltså! I sofen lyste den stundom skifferblå, men kunde strax få en klang av brons allteftersom ljuset föll. Snart provade den vingarna och grep en och annan insekt, samt spåda björkkvistar, grantoppar och dylikt för att "kloa". Det har jag även sett unga pilgrimsfalkar göra. (T o m vindburna plastpåsar har fått tjänstgöra som byte).

Ytterligare livserfarenheter skulle snart erbjudas. En ung tornfalk kom i dess väg och de båda utförde en slags gracil sländans i luften, varvid lärkfalken gnällde och tornfalken kvittrade. Efter detta plötsliga möte, satte sig båda i var sin björk belägna ca 400 meter öster om Viluddsberget. Tornfalken återgick till sitt ryttlande medan lärkfalken föreföll mera nyfiken. Den gjorde tveksamma anflygningar mot sin släktrände, som helt plötsligt slog ned på marken. Envist fortsatte anflygningarna men så fann även lärkfalken för gott att sätta sig på marken. Visserligen på en liten sten på gårdet och ca 50 meter från den andre. (Det lär ju vara så att lärkfalken rövar byte från tornfalken). De båda blev så sittande i samma björk men tornfalken jagade bort den andre, som tog termik över berget och försvann söderut i riktning Heds mossen.

Falkungen är nu en dryg månad. Den utvecklas snabbt och sittplatserna blir allt mer godtyckliga, flygturerna längre och kraftfullare.

Denna dag har jag inte sett någon vuxen falk, men igår såg jag en som förtärde en fågel, sittande på en gren strax under toppen och ca 40 meter från boet.

Jag har hittat några ruggade handpennor på olika platser i närheten av boet. Enligt Vögel des Mittel-europas, ruggas HP 4 och/eller 5 i juli eller augusti innan höstflyttningen. Det är -antar jag - vingspetsen vilken tar mest stryk och måste skära luften när falcken flyger. (Ett propellerblad med skadad spets ger ju turbulativa strömmar som minskar effekten).

Måndag 4 september. Vid 07.30-tiden tiggde ungen ljudligt från sin grantopp i morgonsolen. En nötskrika skällde ut den och när så några bofinkar varnande flaxade runt den blev det för mycket och den bytte grantopp. Strax därpå syntes en vuxen falk, men ungen får klara sig själv långa stunder nu. Flygturerna blir allt högre och den kan numera vara borta timala innan den återvänder till berget. Fortfarande sitter den alltså i närheten av boet på morgonen och en försiktig gissning är att natten tillbringas i skogen på Viluddsberget.

Vare sig på kvällen den 5 eller morgonen den 6 september sågs några lärkfalkar överhuvudtaget. Troligen har resan via Falsterbo och västra Europa till tropiska Afrika börjat. En tornfalk samt ormröksungen från boet på Berglundsberg dröjer kvar i "skuggan" av lärkfalken. De första gamla blåhökarna visar sig nu, annars är det bara kråkflockarna som tar för sig av smulorna efter sommarens dukade bord i form av rötägg och annat.

De som bott här i generationer har berättat att falcken funnits på Viluddsberget under många år. Det är emellertid svårt att utröna hur ofta.

